

En torno a las mansiones *Barbariana* y *Vareia* se centra un nuevo conjunto epigráfico, situado geográficamente en los cursos bajos del Leza e Iregua. Pese al carácter heterogéneo que presenta este grupo, todos los ejemplares están en función de un mismo factor, como son las vías de comunicación y las mansiones de la zona, así el ara votiva de Muriillo de Río Leza (núm. 15) en honor de *Mercurio Compitalis*, divinidad protectora del comercio, es quizá el mejor ejemplo de la vinculación de estos epígrafes a la calzada del Ebro. Procedentes de la antigua ciudad de *Libia*, en el territorio de los berones, son un total de ocho inscripciones que, tanto en cuanto a la forma como al contenido, presentan toda una serie de similitudes con el ámbito meseteño.

Las estelas de Grávalos, Munilla, San Vicente de Munilla y Valdeosera (núms. 69-72) forman el grupo epigráfico del ámbito pelendón, estando emparentadas con los ejemplares sorianos de Velosillo, Yanguas y Vizmanos, y mostrando, por tanto, un ambiente sociocultural bastante diferenciado del que reflejan, por ejemplo, los epígrafes de Camero Nuevo. En dos apartados se reúne la epigrafía de *Gracchuris* (Alfaro) y *Calagurris* (Calahorra) que, siendo los mayores exponentes de la vida urbana de esta región, sin embargo y al contrario de lo que cabría esperar, han proporcionado un escaso número de epígrafes.

Independientemente del catálogo por conjuntos epigráficos llevado a cabo, se recogen también en sus respectivas secciones aquellas inscripciones desaparecidas sin transmisión del texto, las interpoladas, falsas y los *instrumentum domesticum*, para terminar realizándose, y a modo de conclusiones, un breve análisis sobre los materiales, tipología y cronología de los epígrafes registrados, más unas consideraciones sobre admi-

nistración, instituciones municipales, población, etc., que de dicho inventario se derivan. Finalmente, con unos completos índices más el correspondiente apartado bibliográfico y un obligado apéndice de láminas, se concluye esta obra que representa, a nuestro juicio, una nueva contribución al corpus hispano de epigrafía latina, permitiendo además mejorar el conocimiento de aspectos tanto históricos (instituciones, etcétera) como filológicos (antroponimia, toponimia, etc.) de la Rioja.

G. Carrasco Serrano

C. MIGUÉLEZ RAMOS

El vidrio romano en el Museo del Puig des Molins

Eivissa, Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear, 1989. Trabajos del Museo Arqueológico de Ibiza, núm. 21, 210 pp. y 8 láminas.

El treball del Museu d'Arqueologia d'Eivissa ens ofereix ara un nou fruit. La revisió, com ens indica l'autora, dels fons procedents de les antigues excavacions, constitueixen una sorprenent font d'informació per qui com ella aplica una metodologia acurada i rigorosa. Una petita ressenya sobre el context arqueològic de la necròpolis del Puig des Molins i de les seves fases fa d'introducció en aquest estudi, que es tanca amb unes notes sobre la romanització d'Eivissa.

Els materials són classificats i estudiats atenent a cinc paràmetres: característiques morfològiques, tipologia, context arqueològic, datació i paral·lels als quals segueix amb cos més petit l'inventari de cada tipus. Aquests inventaris arriben fins a dues-centes deu peces excel·lentment descrites. Potser

només caldria fer l'observació en la descripció dels colors —la qual cosa no es pot referir únicament a aquest treball— que segurament fóra més fàcil fer-se'n una imatge adequada si s'adoptés la classificació d'algun dels catàlegs de colors avui publicats; és ben cert que caldria una convenció universal al respecte i no només en el camp dels vidres, però val la pena fer una campanya de sensibilització per tal d'anar-ho aconseguint.

Les conclusions són ben plantejades en un àmbit general que permet de veure la pervivència i reutilització de la necròpoli més enllà del segle I, a més de les conclusions tècniques adients i de l'existència d'una producció pròpia d'Eivissa. El segle primer dC és el moment d'apogeu d'aquests productes, que continuen amb força al segle II i desapareixen en el IV dC. Un quadre estadístic reflecteix el percentatge dels diversos tipus d'ungüentaris.

És important, doncs, la publicació dels unguentaris i les urnes i els fragments del Puig des Molins amb figures ben delineades i una il·lustració en color més que notable. Solament una petita remarca, pel que fa a la bibliografia completa i ben documentada: s'ha introduït el malhauradament freqüent error de denominar Jorge Alarcao —una vegada més— com a J. Alarçao, Agente per Argente, així mateix R. Gudiol és indicat com R. Budiol, a més d'errors com Baeolo per Baeolo, manques d'accentuació i d'altres faltes sense importància que, de tota manera, no treuen valor a una monografia que posa a l'abast dels especialistes una col·lecció de gran valor i que ha d'ésser punt de referència per a treballs sobre aquest tema.

M. Mayer

F. BERTRAN LLORIS,
F. MARCO SIMÓN
Atlas de historia antigua
Zaragoza, Diputación General de
Aragón, Libros Pórtico,
1987, 127 pp.

Hem de saludar com es mereix una obra útil i necessària que, amb setanta-dos mapes, ens explica l'essencial del que hem de conèixer des de la història antiga d'Orient al III mil·lenni abans de la nostra era fins a l'imperi de Justinià a l'entorn del 565. Tot això complementat amb un índex d'etnònims i topònims (amb criteris explicats per la forma en què són donats) que facilita la consulta de l'obra. El seu format és l'adient (un xic superior al foli) i utilitza, en cas de necessitat, la doble pàgina, amb els problemes que això comporta. Una concisa introducció permet als autors de precisar les seves intencions, tant d'abast com de nivell, i al lector d'avaluar els límits de l'obra que vol ser un element auxiliar de la docència i una via d'informació segura. Aquest primer atlas del món antic en llengua espanyola és una fita que cal valorar i que gràficament —els autors destaquen el treball de M.T. Solanilla— aconsegueix l'impacte visual buscat. No oculten els autors el seu deute amb els atlas anteriorment publicats i fan palès que segueixen la *communis opinio* científica per a les matèries tractades, la qual cosa evita un aparell crític o bibliogràfic als mapes. Hem de destacar l'esforç dedicat a la Península Ibèrica i, molt especialment, a la Hispània romana, bé que Grècia, Itàlia i la Península anatòlica hi tinguin també el tractament privilegiat corresponent. Cal veure especialment mapes, com el número 43, amb la representació dels pobles indígenes de la Península Ibèrica, o els dedicats a la conquesta —46 i 47—, així com el plantejament al número 58 de les cir-